

6. RELIGIA I RELIGIJNOŚĆ W ŻYCIU STUDENTÓW

6.1. Wprowadzenie

Religia – kategoria należąca do kanonu pojęć socjologicznych – nie ma charakteru jednoznacznego, który bezwzględnie zakreślałby wąsko rozumianą sferę rzeczywistości. W zależności od przyjętej perspektywy, inny jest zakres zainteresowań badawczych¹. Wiara i praktyki religijne oraz postawy względem instytucji kościelnych stanowią często podejmowany temat badawczy. Również religijność młodzieży jest przedmiotem zainteresowań badaczy². Badania dowodzą wysokiego stopnia religijności młodzieży polskiej. Poziom wiary i praktyk religijnych młodych Polaków wyróżnia się na tle innych krajów europejskich. Badacze tłumaczą ten fakt odwołując się do specyficznej historii i kultury polskiej. Wskazują również na siłę więzi społecznych w społeczeństwie polskim oraz trwałość i sprawność instytucji kościelnych, co okazywało się szczególnie ważne w momentach kryzysów społeczno-politycznych, jakich doświadczało społeczeństwo polskie w różnych momentach historycznych, także w dziejach najnowszych. Dodatkowym czynnikiem wpływającym na religijność młodzieży polskiej wymienianym przez badaczy jest postać papieża-Polaka – jego działalność i spuścizna. Relatywnie wysoki poziom religijności młodzieży realizujący się w ramach tradycyjnego wyznania może być postrzegany jako fenomen, wzięwszy pod uwagę fakt, że to właśnie młodzi ludzie są najbardziej podatni na zmiany i nowe, modne idee. Prowokuje to do kontynuowania badań nad tym właśnie zjawiskiem.

W badaniach młodzieży akademickiej zrealizowanych w ramach projektu polsko-ukraińskiego „Młodzież akademicka w Polsce i na Ukrainie w czasach nieufności i zagrożeń cywilizacyjnych. międzykrajowe badania porównawcze” autorzy wychodzą z modelu kulturowego; religia jest tu rozumiana w sposób substancjalny i zgodny z potocznym rozumieniem zjawiska religii przez członków badanego społeczeństwa. W kwestionariuszu

¹ K. Dobbelaere, 1998, Socjologiczna definicja religii, [w:] red. Władysław Piwowarski, Socjologia antologia tekstów, red. W. Piwowarski, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków.

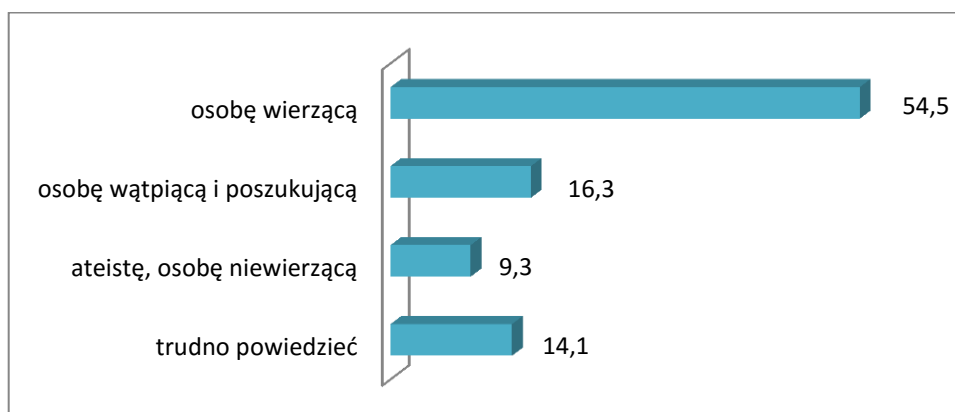
² Np.: J. Mariański, 1998, Między nadzieją a zwątpieniem: sens życia w świadomości młodzieży szkolnej, Wydawnictwo TNKUL, Lublin; a także: T. Szawiel, 2003, Wiara religijna młodzieży polskiej, [w:] Kościół katolicki w przededniu wejścia Polski do Unii Europejskiej, red. Piotr Mazurkiewicz, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

pojawily się cztery pytania poświęcone bezpośrednio tematyce religijnej. Dotyczyły one praktycznego stosowania norm wynikających z wyznawanej religii, autodeklaracji w zakresie własnej kondycji religijnej oraz powiązań instytucjonalnych z organizacją religijną studenta i jego rodziców. Należy podkreślić, że deklaracje tego typu dają ogólną wiedzę na temat religii i religijności. Uzyskany materiał empiryczny przybliży jedynie ogólne zarysy miejsca religii w życiu młodzieży akademickiej. Wynika to m.in. z ilości i treści pytań uwzględnionych w kwestionariuszu, jak i z samego charakteru badań. Obraz, jaki wyłania się z ich wyników, opiera się wyłącznie na samoocenach i subiektywnych deklaracjach. Te są istotne dla tożsamości jednostkowej, jednak mogą nie zawierać czynnika krytycznej autorefleksji na temat własnej religijności.

Poniżej prezentuję poszczególne problemy i zjawiska, jakich dotyczą pytania ankiety przeprowadzonej wśród studentów zielonogórskich.

6.2. Autodeklaracje w zakresie wiary

Jedno z pytań ankietowych dotyczyło deklaracji o kondycji własnej religijności. Wskaźniki globalnego stosunku do wiary stanowią najczęściej stosowany sposób ukazania religijnego wizerunku danej zbiorowości. Wykres 6.1 prezentuje rozkład odpowiedzi badanej młodzieży na pytanie o ogólną autodeklarację w tym zakresie. Okazuje się, że większość badanych studentów zielonogórskich postrzega się jako osoby wierzące (54,5% wskazań), 16,3% uznaje się za wątpiących i poszukujących, natomiast 9,3% deklaruje brak wiary i ateizm, zaś 14,1% badanych ma trudność z jasną odpowiedzią na ten temat³ (por.: Jarmoch 2013, s. 33-34).

Wykres 6.1. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy uważasz się za...?” (%).

Źródło: opracowanie własne.

³ E. Jarmoch, 2013, Wiara i religijność, [w:] Postawy społeczno-religijne Polaków 1991-2012, red. L. Adamczuk, E. Firlit, W. Zdaniewicz SAC, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa, s. 32-33.

W tabeli 6.1. zaprezentowano procentowy rozkład danych dotyczących autodeklaracji studentów w zestawieniu cechami społeczno-demograficznymi, takimi jak: płeć, kierunek studiów, wielkość zamieszkiwanej miejscowości oraz wykształcenie ojca i matki.

Tabela 6.1. Rozkład odpowiedzi na pytanie o autodeklaracje w zakresie kondycji religijnej (%)

Czy uważasz się za...?				
	Osobę wierzącą	Osobę wątpiącą i poszukującą	Ateistę, osobę niewierzącą	Trudno powiedzieć
Ogółem	54,5	16,3	9,3	14,1
Płeć				
Mężczyzna	48,3	19,2	16,6	13,9
Kobieta	62,9	15,9	5,7	15,1
Kierunek studiów				
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	61,2	15,6	4,8	17,0
Techniczno-ściśle	51,8	17,3	15,1	14,4
Ekonomiczne	59,3	18,5	10,2	12,0
Wielkość miejscowości zamieszkania				
Wieś	66,4	16,8	5,9	10,9
Miasto do 20 tys.	51,0	20,6	6,9	17,6
Miasto 20-100 tys.	65,0	11,7	11,7	11,7
Miasto pow. 100 tys.	39,4	21,1	18,3	21,1
Wykształcenie ojca				
Podstawowe	61,5	23,1	0,0	15,4
Zasadnicze zawodowe	60,0	18,0	7,3	14,0
Średnie ogólnokształcące	51,6	22,6	9,7	16,1
Średnie zawodowe	63,8	15,0	9,4	11,0
Wyższe zawodowe	46,7	10,0	20,0	20,0
Wyższe magisterskie	40,5	16,2	16,2	27,0
Wykształcenie matki				
Podstawowe	64,3	14,3	0,0	21,4
Zasadnicze zawodowe	65,2	20,2	3,4	11,2
Średnie ogólnokształcące	56,1	17,5	10,5	12,3
Średnie zawodowe	54,9	17,3	11,3	15,8
Wyższe zawodowe	53,3	10,0	23,3	13,3
Wyższe magisterskie	53,8	16,9	10,8	18,5
Stopień naukowy	33,3	33,3	33,3	0,0

Źródło: opracowanie własne.

W świetle uzyskanych danych, kobiety prezentują się jako bardziej wrażliwe w sferze religijnej. Niemal dwie trzecie z ich grona (62,9%) uznaje się za osobę wierzącą, podczas gdy w przypadku mężczyzn, za osobę wierzącą podała się niespełna połowa z nich (48,3%). Podobny odsetek młodych mężczyzn i kobiet studiujących na Uniwersytecie Zielonogórskim poszukuje i wątpi (odpowiednio: 19,2% i 15,9%) lub ma trudności z identyfikacją swojej kondycji religijnej (13,9% mężczyzn i 15,1% kobiet wybrało wskazanie „trudno powiedzieć”). Co ciekawe, znacząca różnica pojawia się w przypadku ateizmu i braku wiary:

aż 16,6% mężczyzn podpisuje się pod takim wskazaniem, podczas gdy wśród kobiet tylko 5,7% z nich określiło tę odpowiedź.

Z ogólnymi deklaracjami w zakresie własnej kondycji religijnej (wyrażającej się postawą: wiara – poszukiwanie – brak wiary) wiąże się miejsce zamieszkania badanej młodzieży. Na podstawie danych zawartych w tabeli nr 6.1 można stwierdzić, iż studenci mieszkający na wsi dużo rzadziej deklarują przekonania pozbawione wiary. Tym samym można przypuszczać, że częściej niż wśród ich kolegów z dużych ośrodków miejskich, można wśród nich spotkać osoby odnoszące swoje życie do nierozpoznawalnej empirycznie sfery sacrum.

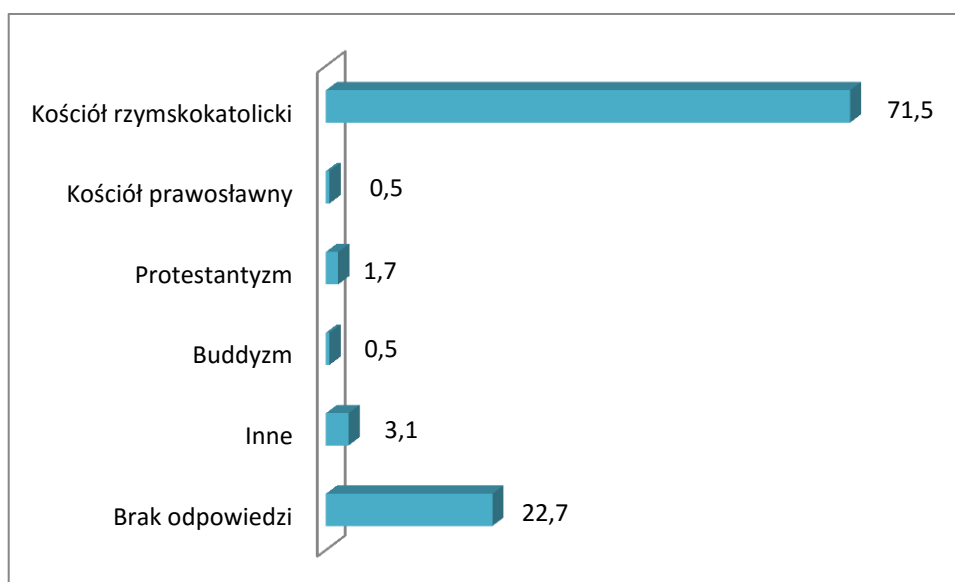
Uzyskany materiał empiryczny wskazuje na pewne zależności zachodzące pomiędzy wiarą badanej młodzieży a poziomem wykształcenia rodziców. Młodzież wywodząca się z rodzin, gdzie rodzice zakończyli edukację szkolną na poziomie podstawowym lub zasadniczym zawodowym częściej prezentuje postawy religijne wyrażające się jasno brzmiącym (choć obejmującym być może bardzo różnorodne treści) stwierdzeniem „jestem osobą wierzącą”. Wśród tej kategorii badanych znacznie rzadziej pojawiają się wskazania będące wyrazem niezdecydowania, poszukiwania lub całkowitego braku wiary i ateizmu. Tym samym, można zauważyć, że wyższy poziom wykształcenia matki i ojca zdaje się sprzyjać właśnie tym postawom indyferentnym religijnie, obejmującym zwątpienie i poszukiwanie, trudność z jasnym określeniem swojej kondycji w kwestii wiary. Interesujące jest również, że wykształcenie rodziców na poziomie wyższym zawodowym (zarówno matki, jak i ojca), towarzyszy wyższemu poziomowi ateizmu i braku wiary wśród młodych ludzi studiujących na Uniwersytecie Zielonogórskim.

Pewna zależność zachodzi pomiędzy wskaźnikiem globalnego stosunku do wiary a kierunkiem studiów. Zgodnie z rozkładem procentowym można stwierdzić, że największe zaangażowanie religijne wykazują osoby o szeroko rozumianych zainteresowaniach humanistycznych (studenci kierunków o profilu humanistyczno-społeczno-artystycznym). Zdecydowanie najmniej jest wśród nich osób uznających się za ateistę i osobę niewierzącą (tylko 4,8%), jednocześnie zaś jest tu najwyższy odsetek osób wierzących (61,2%) (aczkolwiek dystans punktów procentowych w odniesieniu do przedstawicieli kierunków ścisłych i ekonomicznych jest w tym względzie niewielki). Ta kategoria studentów prezentuje również najczęściej postawę nieokreśloną: najwyższy odsetek wskazań „trudno powiedzieć” (17,0%). Można zauważyć, że pod względem autodeklaracji wiary jako drugi biegun plasują się studenci kierunków techniczno-ścisłych, wśród których najczęściej pojawiają się postawy ateistyczne i związane z brakiem wiary (15,1%), a zarazem najmniej wśród nich osób deklarujących się jako osoby wierzące (51,8%). Natomiast pod względem postaw

wyrażających poszukiwanie i z wątpliwość przodują studenci kierunków ekonomicznych (18,5%). Wśród nich najczęściej też można spotkać postawy określone co do wiary i religii (najniższy odsetek wskazań „trudno powiedzieć”: 12,0%).

6.3. Poczucie przynależności religijnej

Kolejnym pytaniem związanym z religią było zagadnienie przynależności do wspólnoty religijnej. Przynależność do grupy wyznaniowej rozpatrywana jako kategoria socjologiczna ma złożony charakter. W więzi tej można dostrzec różnorodność skal form i treści⁴. W badaniach, których wyniki są analizowane, nie pytano o formalną przynależność organizacyjną, lecz o poczucie przynależności do jakiejś obiektywnie istniejącej wspólnoty religijnej lub nurtu światopoglądowego. Wykres prezentuje rozkład odpowiedzi udzielonych przez zielonogórskich studentów na ten temat.

Wykres 6.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Z jakim kościołem/religią czujesz się związany/a?” (%).
Źródło: opracowanie własne.

⁴ W. Jarmoch, op. cit., s. 30.

Jak widać na powyższym wykresie, zdecydowana większość respondentów (w sumie 73,7%) odczuwa swój związek z chrześcijaństwem. Nie jest zaskoczeniem, iż dominująca część ankietowanej młodzieży zaznaczyła swoje poczucie przynależności do Kościoła rzymskokatolickiego (71,5%) – religii mocno wpisanej w życie społeczne i tradycję polską. W kafeterii – obok wykazanych na wykresie różnych odłamów chrześcijaństwa i buddyzmu – figurowały również islam i judaizm. Żaden z respondentów nie wybrał jednak tych wskazań. Pytanie było półotwarte i badani mieli możliwość samodzielnego wpisania jakiejś podmiotowo odczuwanej całości, z którą czują się związani. Z tej możliwości skorzystało 3,1% respondentów i zaznaczyło wskazanie „Inne”. Wpisane samodzielnie odpowiedzi sugerują ich indywidualne podejście do religii lub budowanie swej wiary w oparciu o systemy nie włączane do tradycyjnie rozumianej religii. Świadczą o tym odpowiedzi: „nie praktykuję, ale wierzę”, „religia osobista”, „utilitaryzm realistyczny” (z dopiskiem „to nie jest żart”), „transcendentalizm”. Część respondentów (1,1%) wybierając kategorię „Inne” podkreśliła swoją odrębność względem jakiegokolwiek wspólnoty religijnej (czego nie można interpretować jako brak wiary, lecz jako wyraz indywidualizmu). Tylko jedna osoba, która zaznaczyła odpowiedź „Inne”, wpisała konkretną organizację religijną, a mianowicie Świadków Jehowy.

Analiza danych zawartych na wykresie może prowadzić do wniosku o wysoce problematycznym charakterze zagadnienia poczucia kondycji i przynależności religijnej. Świadczą o tym braki systemowe, jakie się tutaj pojawiają (aż 22,7% respondentów nie udzieliło odpowiedzi na pytanie dotyczące poczucia przynależności do wspólnoty religijnej). Wobec małej liczby pytań ankietowych dotyczących religii, a co za tym idzie i wysokiego stopnia ogólności danych związanych z życiem religijnym respondentów, trudno formułować jakąś konkretną tezę; opisana sytuacja może wskazywać na różne tropy wiodące do problemu funkcjonowania religii tak w aspekcie życia jednostkowego, jak i grupowego (jednak ich przywoływanie bez pogłębionych badań byłoby nadinterpretacją).

Tabela 6.2. Rozkład odpowiedzi na pytanie o poczucie przynależności do wspólnoty religijnej (%)

Z jakim kościołem/religią czujesz się związany/a?					
	Kościół rzymsko-katolicki	Kościół prawosławny	Protestantyzm	Buddyzm	Inne
Ogółem	71,5	0,5	1,7	0,5	3,1
Płeć					
Kobieta	95,2	0,5	1,4	0,5	2,4
Mężczyzna	87,5	0,9	3,6	0,9	7,1
Kierunek studiów					
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	92,7	0,8	1,6	0,0	4,8
Techniczno-ściśle	90,7	0,0	3,7	0,9	4,6
Ekonomiczne	95,5	1,1	1,1	0,0	2,3
Wielkość miejscowości zamieszkania					
Wieś	96,1	1,0	0,0	0,0	2,0
Miasto do 20 tys.	96,4	0,0	0,0	1,2	2,4
Miasto 20-100 tys.	87,5	0,0	6,3	1,3	5,0
Miasto pow. 100 tys.	87,5	1,8	3,6	0,0	7,1
Wykształcenie ojca					
Podstawowe	90,9	0,0	0,0	9,1	0,0
Zasadnicze zawodowe	97,6	0,0	1,6	0,0	0,8
Średnie ogólnokształcące	96,0	0,0	4,0	0,0	0,0
Średnie zawodowe	91,5	0,9	2,8	0,9	3,8
Wyższe zawodowe	81,0	0,0	0,0	0,0	19,0
Wyższe magisterskie	87,5	0,0	3,1	0,0	9,4
Wykształcenie matki					
Podstawowe	91,7	0,0	0,0	8,3	0,0
Zasadnicze zawodowe	96,2	0,0	2,6	0,0	1,3
Średnie ogólnokształcące	95,6	0,0	2,2	0,0	2,2
Średnie zawodowe	90,7	0,9	2,8	0,9	4,7
Wyższe zawodowe	90,0	0,0	0,0	0,0	10,0
Wyższe magisterskie	92,7	1,8	1,8	0,0	3,6
Stopień naukowy	33,3	0,0	0,0	0,0	66,7

Źródło: opracowanie własne.

Biorąc pod uwagę rozkład odpowiedzi zebrany w tabeli, w tym zdecydowaną dominację jednego wyznania i małe odstępstwa na rzecz wiązania się z innymi konfesjami/religiami (co oznacza jednostkowe przypadki w rozumieniu częstotliwości wskazań), trudno stwierdzić jakąś zależność pomiędzy poczuciem przynależności religijnej studenta a jego płcią, kierunkiem studiów, miejscem zamieszkania i wykształceniem rodziców.

6.4. Religia losu – religia wyboru

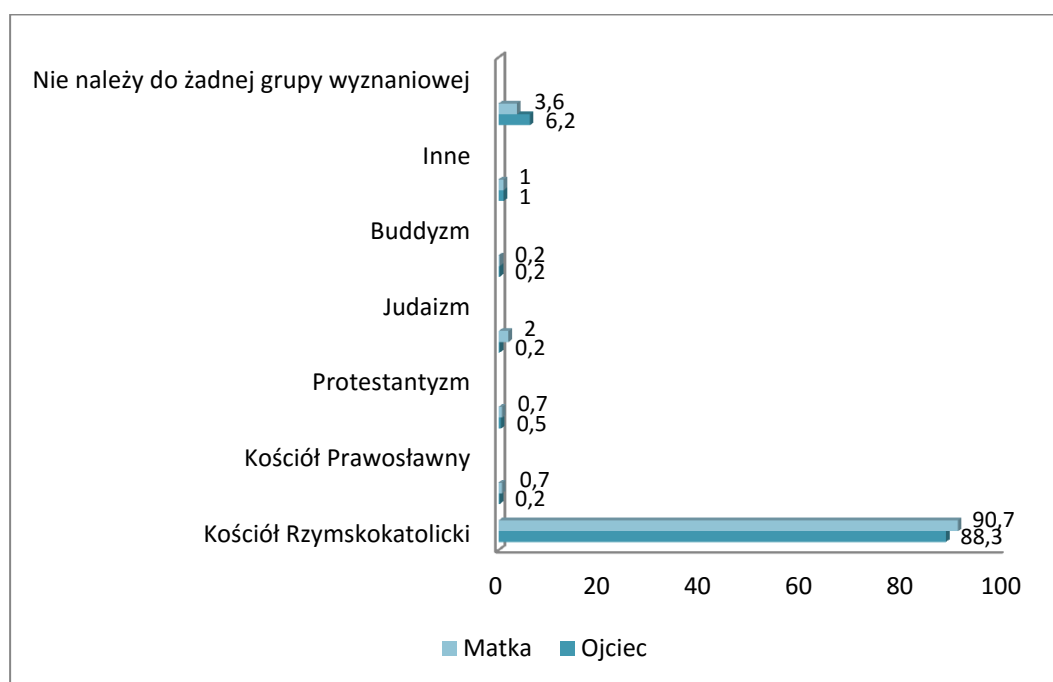
Tabela prezentuje rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną rodziców respondentów.

Tabela 6.3. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną rodziców (%)

Do jakiej grupy wyznaniowej należą Twoi rodzice?							
	Kościół rzymskokatolicki	Kościół prawosławny	Protestantyzm	Judaizm	Buddyzm	Inne	Nie należy do żadnej grupy wyznaniowej
Ojciec	88,3	0,2	0,5	0,2	0,2	1,0	6,2
Matka	90,7	0,7	0,7	0,2	0,2	1,0	3,6

Źródło: opracowanie własne.

Dla lepszego zobrazowania te same dane zostały przedstawione na wykresie.

Wykres 6.3. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną rodziców (%).

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z danymi przedstawionymi powyżej, przeważająca część rodziców studentów zielonogórskich – podobnie jak sami studenci (co zostało już wyżej opisane) – jest związana z Kościołem rzymskokatolickim (ojciec: 88,3%, matka: 90,7%). Drugą kategorią w kolejności częstotliwości wskazań są rodzice, którzy nie należą do żadnej grupy wyznaniowej (ojciec: 6,2 %, matka: 3,6 %). W dalszej kolejności plasują się rodzice należący do któregoś z wyznań protestanckich (brak uszczegółowienia w ankiecie): ojciec 0,5%, matka 0,7% i należący do religii prawosławnej (ojciec 0,2%, matka 0,7%). Następnie przedstawiciele judaizmu i buddyzmu (na takim samym poziomie: ojciec 0,2% i matka 0,2%). Jako odrębną kategorię należy rozpatrywać przypadki przynależności do innych religii. Wpisy respondentów

wskazują na konkretne religie: ewangelicką, katolicyzm (sic!), Świadków Jehowy. Ale też zawierają informacje o niepraktykowaniu rodziców, ich agnostycyzmie i braku wiedzy studenta na temat kondycji religijnej rodzica.

Skrzyżowanie wskazań dotyczących autodeklaracji w zakresie poczucia związku z konkretną religią deklarowanego przez respondenta i przynależnością religijną jego rodziców pozwala przypuszczać z dużym prawdopodobieństwem, iż zdecydowanie najczęściej w środowisku zielonogórskich studentów mamy do czynienia z religią losu. Dane przedstawione w tabelach pozwalają interpretować jako informację o wysokim poziomie dziedziczenia religii. Zjawisko to dotyczy przede wszystkim dominującej wśród respondentów religii, jaką jest katolicyzm rzymski (zgodność deklaracji studenta i przynależności ojca i matki w 96,9 % i 99,3 % przypadków).

Tabela 6.4. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną ojca skrzyżowany z deklaracjami poczucia związku respondenta z daną religią/kościółem (%)

Do jakiej grupy wyznaniowej należy ojciec?						
Z jakim Kościołem/religią czujesz się związany/a?	Kościół rzymskokatolicki	Kościół prawosławny	Protestantyzm	Judaizm	Inne	Nie należy do żadnej grupy wyznaniowej
Kościół rzymskokatolicki	96,9	0,3	0,0	0,0	0,3	2,4
Protestantyzm	57,1	0,0	14,3	14,3	0,0	14,3
Buddyzm	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Inne	41,7	0,0	0,0	0,0	16,7	41,7

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 6.5. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną matki skrzyżowany z deklaracjami poczucia związku respondenta z daną religią/kościółem (%)

Do jakiej grupy wyznaniowej należy matka?						
Z jakim Kościołem/religią czujesz się związany/a?	Kościół rzymskokatolicki	Kościół prawosławny	Protestantyzm	Judaizm	Inne	Nie należy do żadnej grupy wyznaniowej
Kościół rzymskokatolicki	99,3	0,3	0,0	0,0	0,3	0,0
Kościół prawosławny	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Protestantyzm	42,9	0,0	28,6	14,3	0,0	14,3
Buddyzm	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Inne	38,5	0,0	0,0	0,0	15,4	46,2

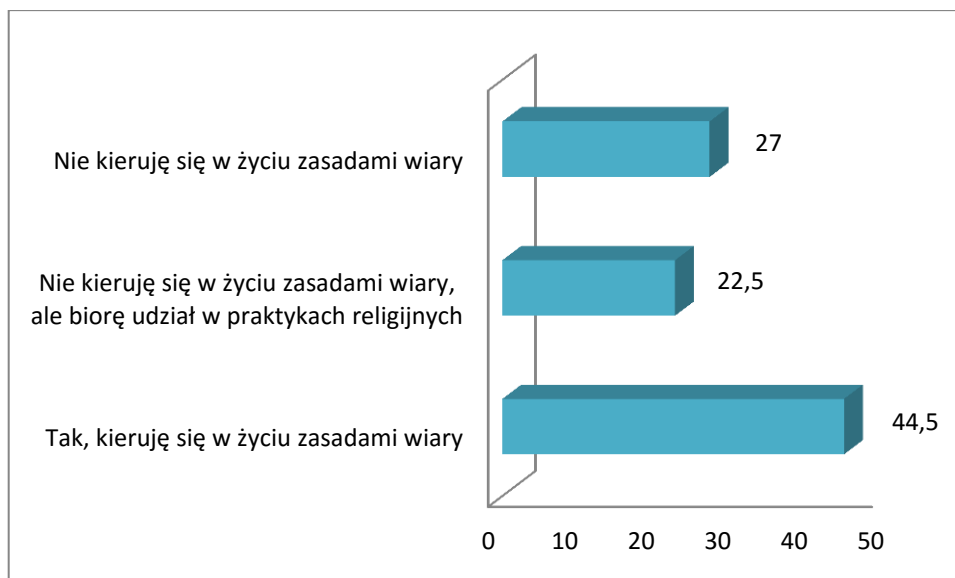
Źródło: opracowanie własne.

Ponad 90% studentów czujących związek z Kościołem rzymskokatolickim wywodzi się z rodzin, w których oboje rodziców przynależy do tego właśnie wyznania (96,9% i 99,3% tych respondentów ma odpowiednio ojca katolika i matkę katoliczkę tradycji łacińskiej). Różnice pomiędzy religią starszego i młodszego pokolenia to jednostkowe przypadki (częstotliwości w granicach 1-5 osób w danej kategorii wyznaniowej, np. wśród studentów deklarujących swój związek z buddyzmem dwoje ma ojca – rzymskiego katolika i jeden ma matkę – rzymską katoliczkę; wśród studentów deklarujących swój związek z protestantyzmem czworo ma ojca – rzymskiego katolika, jeden ojca – protestanta, jeden ojca – wyznawcę judaizmu oraz troje matkę – rzymską katoliczkę, dwoje matkę – protestantkę, jeden matkę – wyznawczynię judaizmu).

Trzeba tu jednak podkreślić, że biorąc pod uwagę tabele nie można z całą pewnością stwierdzić, że respondent odszedł od tradycji rodzinnej i tym samym wnioskować o wystąpieniu konwersji. Dane te pokazują jedynie zgodność (rzadziej jej brak) aktualnego stanu przynależności religijnej poszczególnych członków danej rodziny. Jednakże, mając na względzie współczesne procesy indywidualizacji, nie można wykluczać dynamiki w zakresie przynależności religijnej rodzica (matka i/lub ojciec również mogą być konwertytami, co nie jest wykazane w badaniach).

6.5. Wartości religijne w działaniu

Jedno z pytań ankietowych dotyczyło udziału wartości religijnych w działaniach podejmowanych przez młodzież: „Czy kierujesz się w życiu zasadami religii i wiary?”. Rozkład procentowy wskazań studentów został zaprezentowany na wykresie.

Wykres 6.4. Rozkład odpowiedzi na pytanie o przynależność religijną rodziców (%).

Źródło: opracowanie własne.

Pytanie to kieruje uwagę na zagadnienie subiektywnej oceny własnych działań i nadawanie swym aktywnościom życiowym sensu religijnego. W świetle pozyskanego materiału widać, że większość badanych studentów zielonogórskich świadomie odnosi swoje życie do sfery religijnej. Odpowiedź „Tak, kieruję się w życiu zasadami wiary” wybrało 44,5% uczestników badań. Kolejne 27,0% nie kieruje się w życiu zasadami wiary (a przynajmniej nie czyni tego w sposób świadomy), pozostały odsetek (22,5%) bierze wprawdzie udział w praktykach religijnych (działanie odnoszone do sfery religijnej), ale w życiu nie stosuje w praktyce zasad wiary. Szczególnie interesujące są wskazania dotyczące ostatniego omawianego przypadku: „Nie kieruję się w życiu zasadami wiary, ale biorę udział w praktykach religijnych”. Wskazanie to oznacza postrzeganie religii w kategoriach skostniałego rytuału, pozostającego poza obrębem rzeczywistych codziennych doświadczeń i zmagañ człowieka. Religia tak rozumiana byłaby instytucją nieodpowiadającą na ważne życiowe potrzeby człowieka (nie spełniałaby np. funkcji wyjaśniającej i sensotwórczej – cech wpisanych w definicję religii), byłaby przykładem rytualizmu opisanego przez Mertona: utrzymywaniem sposobów zachowania się, przy jednoczesnym zatraceniu pierwotnego sensu tego działania. Jednocześnie wyraźnie widać tu definiowanie religii w kategoriach kulturowych – religią jest to, co w danym społeczeństwie uznaje się za religię. Wybór tego wskazania dowodzi obecności zjawiska prywatyzacji religii, desakralizacji kultu, selektywnego traktowania prawd wiary religii dominującej tak w społeczeństwie, jak i w próbie badawczej – rzymskiego

katolicyzmu. Zjawisko to jest już odnotowane i analizowane przez socjologów religii⁵. Można te wskazania interpretować również w kontekście pewnej trwałości Kościoła ludowego, gdzie wspólnotowość i rytuał dominują nad refleksyjnością i pogłębieniem indywidualnego życia religijnego⁶. Na plan pierwszy wysuwałaby się w tym wypadku funkcja integracyjna religii dominującej, przy słabym jej rozpoznawaniu przez młodych ludzi jako systemu wyjaśniającego i sensotwórczego. Oznaczałoby to przywiązanie do religii na zasadzie bezrefleksyjnego tradycjonalizmu, przy jednoczesnym wypełnianiu ważnej sfery swego życia duchowego treściami pochodzącymi z innych systemów światopoglądowych (dających odpowiedzi na pytania o sens życia i tzw. sprawy ostateczne).

Mając na uwadze substancjalne definiowanie religii, termin „wiara” występujący w pytaniu, należy odczytywać w kategoriach „wiary zobiektywizowanej”, zinstytucjonalizowanej w ramach organizacji religijnej. Zgodnie z wynikami zaprezentowanymi na wykresie 6.4., 27% badanych nie kieruje się w życiu zasadami wiary. Oznacza to, że w życiu tych osób pojawiają się zapewne inne systemy wyjaśniające zdarzenia, nadające sens i zasady funkcjonowania wszechświata, które jednak nie są wpisane tę „wiarę zinstytucjonalizowaną” (np. nauki przyrodnicze lub filozofia jako sposoby konceptualizacji wszechświata i człowieka). Warto byłoby pogłębić w przyszłości badania i spróbować znaleźć odpowiedź na pytanie o te systemy. Bardzo prawdopodobne, że jest to wspomniany już wcześniej rodzaj „religii niewidzialnej”, konstrukcji o mocno zindywidualizowanym charakterze, jaka uzupełnia religię zinstytucjonalizowaną, z którą respondenci odczuwają jakiś rodzaj związku. Tak budowana całość spełniałaby wszystkie definicyjne funkcje religii ważne z perspektywy życia zbiorowego i jednostkowego: integracyjną (uczestnictwo w rytuałach i/lub w organizacji religijnej), wyjaśniającą i sensotwórczą (wybiórczość w postawie względem prawd wiary, subiektywizacja i prywatyzacja religii, zapożyczenia i budowanie własnych interpretacji zdarzeń).

Wskazanie „nie kieruję się w życiu zasadami wiary” mogło być też rozumiane przez respondentów jako możliwość wyrażenia swojej postawy ateistycznej i niemożności jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o własną kondycję religijną (patrz: tabela prezentująca odpowiedzi na pytanie „Czy uważasz się za...” – szczególnie kategoria respondentów

⁵ J. Baniak, 2007, Desakralizacja kultu religijnego i świąt religijnych w Polsce: studium socjologiczne, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków; oraz: I. Borowik, 1997, Procesy instytucjonalizacji i prywatyzacji religii w powojennej Polsce, Instytut Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

⁶ W. Piwowarski, 2000, Socjologia religii, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin; oraz: I. Borowik, 1997, Procesy instytucjonalizacji i prywatyzacji religii w powojennej Polsce, Instytut Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

⁶ W. Piwowarski W. , 2000, Socjologia religii, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin.

uważających się za ateistów i osób, które wybrały wskazanie „trudno powiedzieć” – w sumie: 23,4% uczestników ankiety). Aby móc zdiagnozować stan faktyczny tego złożonego zagadnienia oraz poznać rzeczywistą treść wierzeń młodzieży na pograniczu należałoby kontynuować badania, skupiając się na wątkach dotyczących wielu różnych aspektów postaw religijnych i światopoglądu.

Tabela 6.6. Rozkład odpowiedzi na pytanie o udział wartości religijnych w podejmowanych działaniach (%)

Czy kierujesz się w życiu zasadami religii i wiary?			
	Tak, kieruję się w życiu zasadami wiary	Nie kieruję się w życiu zasadami wiary, ale biorę udział w praktykach religijnych	Nie kieruję się w życiu zasadami wiary
ogółem	44,5	22,5	27,0
Płeć			
Mężczyzna	39,4	21,9	34,8
Kobieta	49,2	23,6	23,2
Kierunek studiów			
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	50,0	22,4	21,7
Techniczno-ściśle	44,0	20,6	34,0
Ekonomiczne	40,7	25,7	28,3
Wielkość miejscowości zamieszkania			
Wieś	53,2	21,0	22,6
Miasto do 20 tys.	39,4	29,8	25,0
Miasto 20-100 tys.	48,1	21,7	27,4
Miasto pow. 100 tys.	36,5	18,9	40,5
Wykształcenie ojca			
Podstawowe	53,8	23,1	23,1
Zasadnicze zawodowe	49,3	23,0	22,4
Średnie ogólnokształcące	44,1	23,5	32,4
Średnie zawodowe	43,6	23,3	28,6
Wyższe zawodowe	46,7	20,0	26,7
Wyższe magisterskie	38,5	15,4	46,2
Wykształcenie matki			
Podstawowe	50,0	35,7	14,3
Zasadnicze zawodowe	54,3	24,5	19,1
Średnie ogólnokształcące	49,2	14,8	29,5
Średnie zawodowe	37,5	22,1	34,6
Wyższe zawodowe	41,9	29,0	29,0
Wyższe magisterskie	49,2	21,5	26,2
Stopień naukowy	33,3	0,0	66,7

Źródło: opracowanie własne.

Dane zaprezentowane w tabeli stanowią zestawienie deklaracji w zakresie stosowania wartości religijnych w życiu respondenta z jego cechami demograficzno-społecznymi. Można dostrzec pewne zależności pomiędzy kierowaniem się zasadami wynikającymi z wiary i religii a płcią, miejscowością zamieszkania, wykształceniem rodziców i kierunkiem studiów respondenta. Studenci kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych, mieszkający

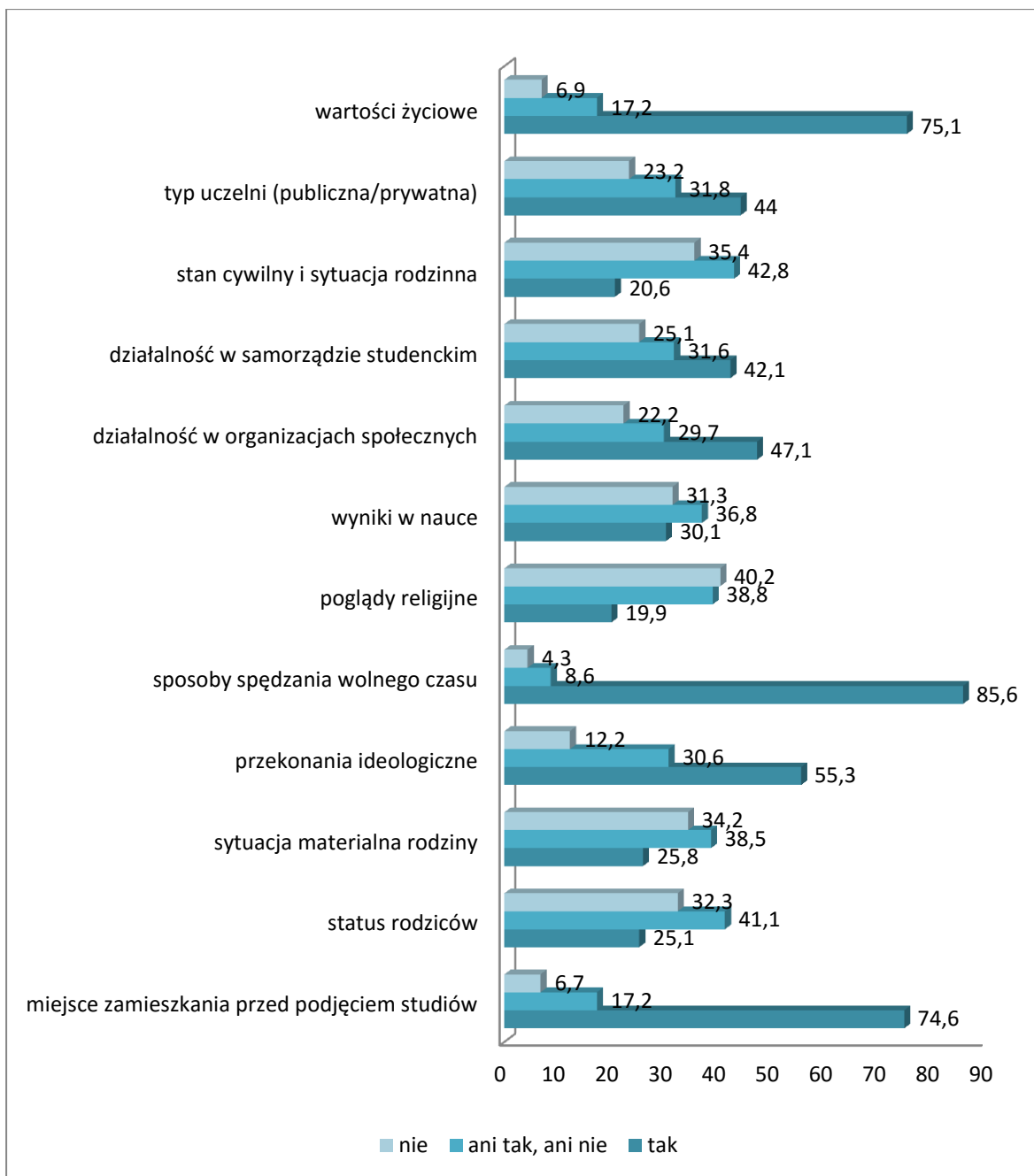
w mniejszych miejscowościach oraz osoby, których rodzice legitymują się niższym poziomem wykształcenia nieco częściej deklarują, iż w swoim życiu stosują się do zasad wynikających z wyznawanej religii. Również kobiety częściej wskazują tę odpowiedź. Jednak teza ta powinna być jeszcze potwierdzona w toku dalszych badań. Pytanie o autodeklarację praktyk religijnych ma charakter subiektywny oraz zazwyczaj jest to pytanie ogólnie sondujące, stanowiące wstęp do pogłębionych badań.

Jedno z pytań dotyczących systemu wartości poświęcone było istotności poglądów religijnych w kontaktach z rówieśnikami. Zdaniem większości respondentów stanowią one mało istotny czynnik zbliżający do siebie studentów. Spośród wszystkich zmiennych mogących wpływać na relacje w gronie młodzieży akademickiej, jakie zostały zaproponowane przez autorów badań, poglądy religijne uzyskały zdecydowanie najniższą liczbę wskazań: suma wskazań „zdecydowanie tak” i „raczej tak” stanowi 19,9% wszystkich odpowiedzi na to pytanie, łączny odsetek wskazań wyrażających przekonanie, iż poglądy religijne na stanowią ważnego elementu kształtującego więź pomiędzy studentami wyniósł 40,2%. Brak zdecydowania w tej kwestii wyraziło 38,8% respondentów.

Wykres prezentuje rozkład wskazań zredukowanych do trzech kategorii (łącznie rozpatrywane są wskazania „zdecydowanie tak” i „raczej tak” oraz „zdecydowanie nie” i „raczej nie”). W świetle przedstawionych tu danych widać, że z perspektywy respondentów najważniejszym czynnikiem integrującym zbiorowość studentów jest spędzanie wolnego czasu, podczas gdy przekonania religijne znajdują się na drugim biegunie jako odpowiedź z najniższym odsetkiem wskazań. Rozkład odpowiedzi na to pytanie świadczy o tym, że respondenci nie postrzegają przekonań religijnych jako istotnej cechy grupotwórczej, która strukturalizuje środowisko młodzieży akademickiej. Może to wynikać z dużego ujednoczenia konfesyjnej przynależności respondentów, co powoduje, że nie różnicuje ona zbytnio członków tego środowiska. Cecha ta „rozmywa się” wobec innych atrybutów, jakimi odznaczają się członkowie zbiorowości studenckiej, np. względem sposobów spędzania wolnego czasu. W świetle wcześniej wysuniętych wniosków mówiących o rytualizmie, można tu dodać, że integracyjna funkcja religii jest być może odczuwana przez respondentów w kontekście życia rodzinnego i dystansów międzygeneracyjnych (czynności religijne przynależałyby tym samym do kontekstu mikrostruktur rodzinnych); w ramach społeczności studenckiej przekonania religijne schodzą na plan dalszy. Ciekawe jest jednak, iż poglądy religijne nie są łączone przez respondentów z wartościami życiowymi, które na wykresie 6.5. lokalizują się na przeciwnym biegunie względem przekonań religijnych jako te, które pełnią istotną funkcję integracyjną. Po sposobach spędzania wolnego czasu są one według

respondentów drugim podstawowym czynnikiem wpływającym na poczucie bliskości pomiędzy studentami: 75,1% wskazań stwierdzających jego znaczenie w tej dziedzinie. Wynik ten może potwierdzać nie tylko wyjątkowość stylu życia studenckiego (a w tym sposoby spędzania wolnego czasu przez młodzież akademicką), ale także postrzeganie religii (rozumianej w tradycyjny dla polskiej kultury sposób) głównie przez pryzmat rytuału i rutyny, a nie żywej wiary, mającej wpływ na sposób doświadczania otaczającej rzeczywistości i podejmowane działania. Tym samym, warto w przyszłości bliżej przyjrzeć się zjawiskom niemieszczącym się w tradycyjnej religijności, a określanym dziś pojęciem duchowości⁷. Zjawiska te mogą kryć się po części za kategorią wartości życiowych, światopoglądu etc., składając się na pozakonfesyjne formy religijnego życia człowieka.

⁷ W. Pawluczuk, 2014, *Oblicza wiary*, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków, s. 103-118; K. Leszczyńska, Z. Pasek, 2008, *Nowa duchowość w badaniach społecznych*, [w:] red. K. Leszczyńska, Z. Pasek, *Nowa duchowość w społeczeństwach monokulturowych i pluralistycznych*, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków.

Wykres 6.5. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy Twoim zdaniem niżej wymienione czynniki zbliżają do siebie studentów?” (%).

Źródło: opracowanie własne.

Nałożenie cech społeczno-demograficznych na rozkład odpowiedzi dotyczących poglądów religijnych jako czynnika zbliżającego do siebie studentów (tabela 6.7) wskazuje, iż integracyjną funkcję w poglądach religijnych częściej dostrzegają kobiety niż mężczyźni. Częściej też są to studenci szeroko rozumianej humanistyki niż nauk ścisłych lub ekonomicznych (co można prawdopodobnie wiązać ze strukturą kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych – wśród studentów tych kierunków przeważają kobiety). Trudno

stwierdzić występowanie zależności pomiędzy omawianym w tym miejscu postrzeganiem znaczenia poglądów religijnych dla życia społecznego a miejscem zamieszkania studenta. Zauważyć można jednak pewną zależność pomiędzy nadawaniem poglądom religijnym funkcji integracyjnej a kondycją materialną rodziny respondenta. Wraz ze wzrostem poziomu życia rodziny zmniejsza się przekonanie o integrującym wpływie poglądów religijnych. Można podsumować, że im lepsza sytuacja materialna, tym mniejszą rolę w życiu społecznym nadaje się religii.

Tabela 6.7. Rozkład odpowiedzi dotyczących poglądów religijnych jako czynnika zbliżającego do siebie studentów skrzyżowany z cechami społeczno-demograficznymi respondentów (%)

Czy Twoim zdaniem poglądy religijne zbliżają do siebie studentów?			
	Tak	Ani tak, ani nie	Nie
Ogółem	19,9	38,8	40,2
Płeć			
Mężczyzna	16,0	41,0	42,9
Kobieta	22,4	38,4	32,9
Kierunek studiów			
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	27,6	34,9	37,5
Techniczno-ścisłe	14,8	38,7	46,5
Ekonomiczne	16,7	45,6	37,7
Wielkość miejscowości zamieszkania			
Wieś	19,7	34,6	45,7
Miasto do 20 tys.	20,0	43,8	36,2
Miasto 20-100 tys.	24,0	36,5	39,4
Miasto pow. 100 tys.	14,9	45,9	39,2
Sytuacja materialna rodziny			
Bardzo zła	28,6	57,1	14,3
Zła	33,3	39,4	27,2
Przeciętna	20,1	39,6	40,3
Dobra	17,8	39,5	42,8
Bardzo dobra	13,5	32,7	53,8

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Polsko-ukraińskie badania nad młodzieżą na pograniczu przynoszą skromny materiał dotyczący postaw studentów wobec religii i wiary. Należy podkreślić, że uzyskane dane empiryczne prezentują jedynie bardzo mały fragment sfery życia religijnego badanych osób, odślaniając tylko w ogólnych zarysach parę wybranych jej aspektów. Religijność człowieka stanowi dużo bardziej złożoną całość, obejmującą całokształt życia ludzkiego i poczucie sensu.

Ankieta przeprowadzona wśród studentów zielonogórskich w dużej mierze potwierdza wnioski płynące z innych badań dotyczących religii i religijności społeczeństwa polskiego (np. analizy publikowane przez Instytut Spraw Publicznych lub Instytut Statystyki Kościoła

Katolickiego SAC – patrz: bibliografia). Dotyczy to zależności pomiędzy szeroko rozumianą religijnością a płcią (kobiety są bardziej wrażliwe religijnie), miejscem zamieszkania (mieszkańcy małych miejscowości wykazują większe zaangażowanie religijne), wykształceniem (studenci, których rodzice zakończyli swoją edukację formalną na relatywnie niskim poziomie, są bardziej skłonni postrzegać świat przez pryzmat wiary/religii). Interesujące są informacje; jakie przynoszą badania zielonogórskie w zakresie relacji pomiędzy kierunkiem studiów a stosunkiem do wiary i religii studenta. Wynika z nich, że reprezentanci szeroko rozumianej humanistyki (kierunki humanistyczno-społeczno-artystyczne) częściej niż adepci ekonomii oraz nauk ścisłych i technicznych wykazują się wiarą religijną (choć taki rozkład odpowiedzi można wiązać po części ze znacznym stopniem feminizacji szeroko rozumianych kierunków humanistycznych).

Uzyskane w badaniu dane w zakresie własnej religijności można ująć w postaci kilku wniosków:

- większość badanych studentów zielonogórskich postrzega się jako osoby wierzące (54,5% wskazań), przy czym kobiety i studenci zamieszkali na wsi częściej deklarują się jako osoby wierzące niż mężczyźni lub osoby zamieszkałe w mieście;
- zdecydowana większość respondentów (w sumie 73,7%) odczuwa swój związek z chrześcijaństwem (głównie z Kościołem rzymskokatolickim);
- można przypuszczać z dużym prawdopodobieństwem, iż zdecydowanie najczęściej w środowisku zielonogórskich studentów mamy do czynienia z religią losu;
- większość badanych studentów zielonogórskich świadomie odnosi swoje życie do sfery religijnej (odpowiedź „Tak, kieruję się w życiu zasadami wiary” wybrało 44,5% uczestników badań), chociaż respondenci nie postrzegają przekonań religijnych jako istotnej cechy grupotwórczej, która strukturalizuje środowisko młodzieży akademickiej i nie łączy poglądów religijnych z wartościami życiowymi.

Wyniki badań świadczą o pozostawaniu studentów w zasięgu tradycyjnego porządku, przy jednoczesnych próbach ustanawiania sfery własnej, swobodnej konceptualizacji rzeczywistości i związanych z tym działań, które - chociaż nie wpisują się w ten tradycyjny ład (mogą być nawet z nim sprzeczne) - funkcjonują jednak z nim w pewnej symbiozie (prywatyzacja, indywidualizacja religii, selektywność religijna). Z pewnością badania te dobrze byłoby kontynuować, poszerzając i pogłębiając ich problematykę.

Bibliografia

- Baniak J. (2007), Desakralizacja kultu religijnego i świąt religijnych w Polsce: studium socjologiczne, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków.
- Borowik I. (1997), Procesy instytucjonalizacji i prywatyzacji religii w powojennej Polsce, Instytut Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Dobbelaere K. (1998), Socjologiczna definicja religii, [w:] red. W. Piwowarski, Socjologia antologia tekstów, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków.
- E. Jarmoch (2013), Wiara i religijność, [w:] Postawy społeczno-religijne Polaków 1991-2012, red. L. Adamczuk, E. Firlit, W. Zdaniewicz SAC, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa.
- Kościół i religijność Polaków 1945-1999 (2000), red. W. Zdaniewicz SAC, T. Zembrzuski, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa.
- Kościół Katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków (2004), red. W. Zdaniewicz SAC, S. H. Zaręba SAC, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa.
- Kościół katolicki w przededniu wejścia Polski do Unii Europejskiej (2003), red. P. Mazurkiewicz, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Leszczyńska K., Pasek Z. (2008), Nowa duchowość w badaniach społecznych, [w:] red. K. Leszczyńska, Z. Pasek, Nowa duchowość w społeczeństwach monokulturowych i pluralistycznych, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków.
- Mariański J. (1998), Między nadzieją a zwątpieniem: sens życia w świadomości młodzieży szkolnej, Wydawnictwo TNKUL, Lublin.
- Pawluczuk W. (2014), Oblicza wiary, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków .
- Piwowarski W. (2000), Socjologia religii, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin.
- Postawy społeczno-religijne Polaków 1991-2012 (2013), red. L. Adamczuk, E. Firlit, W. Zdaniewicz SAC, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Warszawa.
- Szawiel T., Wiara religijna młodzieży polskiej, [w:] Kościół katolicki w przededniu wejścia Polski do Unii Europejskiej, red. P. Mazurkiewicz, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.